

PROF. DR. POLİŞÇUK İLE SÖYLEŞİ: PSİKİYATRİ MAKİNELEŞME TEHLİKESİ TAŞIYOR

Söyleşi ve Çeviri | Ekin Sönmez, Yasin Çalış

Görsel 1. Prof. Polışçuk Moskova Psikiyatri Araştırmaları Enstitüsü önünde

Profesör Polışçuk, Sovyetler Birliği'nde ve günümüz Rusya'sında psikiyatrist olarak çalışmış, çeşitli yöneticilik görevlerinde bulunmuş, 200'den fazla makale ve monografin sahibi bir bilim insanı. Bugün 86 yaşında olan ve 2019'a kadar çalışmaya devam etmiş bir çınar. Bilim ve Aydınlanma Akademisi'nin Moskova gezisi esnasında, kendisi ile yüz yüze görüşme olanağını yakalayamamış da gezi sonrasında sorularımızı yazılı olarak iletebildik. Yazılı söyleşinin kısıtlarına rağmen, Profesör Polışçuk bize önemli bilgiler verdi: Bugün ülkemizde hâlâ bir eksik olarak sıkça dile getirdiğimiz ruh sağlığı yasasının Sovyetler Birliği'nde yürürlükte olması, iddia edilen aksine Sovyet psikiyatrisinde zamanı için çağdaş uygulamaların kullanılıyor olması gibi. Dönemin özgün yaklaşım ve yöntemlerine dair ipuçları sunan bu söyleşi, *Sinirsel Mekanizmalar ve Beyin Bilim Alanı'nın Sovyetler Birliği'nde nörobilim, psikoloji ve psikiyatri hakkında yürütmekte olduğu çalışmalar için de ufuk açıcı oldu.*

Söyleşide geçen bazı başlıkları, psikiyatrik terminolojiye aşina olmayan okuyucular için kısa bilgi kutuları ile açmaya çalıştık. Bununla birlikte, Madde Diyalektik ve Toplum'un önceki sayılarında yer alan "*Sovyetler Birliği'nde Psikiyatri Kötüye mi Kullanıldı?*" (Cilt 1, Sayı 1), "*Toplum İçindeki Zihin: Yüksek Zihinsel İşlevlerin Gelişimi / Lev Vigotski*" (Cilt 1, Sayı 2), "*Sovyetler Birliği'nde Psikanaliz: Söylenti ve Efsanelerin Ötesi*" (Cilt 2, Sayı 3) ve "*Otuzmin Toprak Altında Kalan Tarihçesi Ve Adanmışlık Örneği: Bir Bilim Kadını Grunya Efimovna Sukhareva*" (Cilt 3, Sayı 1) makaleleri, Profesör Polışçuk'un bahsettiği dönemi ve bilim insanlarını anlamaya yardımcı olacaktır. Söyleşinin gerçekleştirilmesindeki yardımlarından dolayı Moskova Psikiyatri Araştırmaları Enstitüsü'nden Dr. Natalia Semenova'ya çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Profesör Polışçuk, öncelikle sorularımızı yanıtlamayı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. Kısaca okurlarımıza kendinizi tanıtabilir misiniz?

Adım Yuriy İosifoviç Polışçuk. 1934 yılı doğumluyum. Rusya Sağlık Bakanlığı V. P. Serbskiy Psikiyatri ve Bağımlılık Ulusal Tıp Araştırmaları Merkezi, Moskova Psikiyatri Araştırmaları Enstitüsü Baş Araştırmacısı, tıp bilimleri doktoru ve profesörüm.

Sovyetler Birliği'nde psikiyatrist olarak görev yaptınız mı? Hangi görevlerde bulundunuz?

İlk olarak Ukrayna'nın Çernigov şehrindeki bir psikiyatri hastanesinde klinik psikolog olarak görev yaptım. Sonrasında 1968 yılına kadar Moskova'da Tıp Bilimleri Akademisi Psikiyatri Enstitüsü'nde genç araştırma görevlisi olarak çalıştım. Daha sonra Moskova Psikiyatri Araştırmaları Enstitüsü'nde sırasıyla kıdemli araştırma görevliliği, diyet terapisi bölüm başkanlığı ve ileri yaş zihinsel patolojiler (geropsikiyatri) bölüm başkanlığı yaptım. 15 yıl boyunca psikiyatri topluluğunun baş bilimsel sekreterliği görevini yürüttüm.

Size Sovyetler Birliği dönemindeki ve bugünkü psikiyatri uygulamaları hakkında bazı sorular sormak istiyoruz. Elbette hem kendi pratiğinize hem de genel uygulamalara göre yanıtlayabilirsiniz. Genel bir konudan başlayalım. Sovyetler Birliği'nde psikiyatri hizmetlerinin örgütlenmesi nasıldı?

SSCB'de psikiyatrik hizmetlerin örgütlenmesi Sağlık Bakanlığı'nın ilgili birimleriyle uyum halinde ve bir baş psikiyatrist yönetiminde, il, oblast (*Sovyetler Birliği'nde ve bugün eski Sovyet coğrafyası ülkelerinde geçerli olan özerk idari birimlere verilen ad, eyaletin karşılığı olarak da alınabilir, ES-YÇ*), bölge psikiyatri hastaneleri ve dispanserlerinden oluşan muntazam, basamaklı bir örgütlenmeydi. Hastaneler ve dispanserler arası karşılıklı iletişim mevcuttu. Psikosomatik ve somato-psikiyatrik sağlık kuruluşları, psikiyatri poliklinikleri, nöropsikiyatrik hastalıklar için sanatoryumlar, kronik hastalar ve engelliler için nöropsikiyatri yatılı kurumları vardı.

Ruh sağlığında koruyucu ve önleyici hizmetleri de kapsayan bir mesleki/yasal çerçeve var mıydı?

Halkın ruh sağlığının korunmasına ve ruhsal hastalıkların önlenmesine yönelik hizmetlerin sunulmasına dair mesleki ve yasal çerçeve, "Psikiyatrik yardım ve bu yardımın sağlanmasında yurttaş haklarının korunması kanunu", "Psikiyatrist meslek etiği yasası" ve psikiyatri kurumlarındaki etik komiteleri aracılığıyla uygulanmaktaydı.

Bazı spesifik başlıkları da merak ediyoruz. Bağımlılıklarla başlayalım. Sovyetler Birliği'nde bağımlılıkla mücadele önemli bir konuydu. Bundan bahsedebilir misiniz, ne gibi tedavi ve hizmetler bulunuyordu?

SSCB'de narkolog (*bağımlılık uzmanı, ES-YÇ*) psikiyatristlerin ve narkoloji uzmanlarının çalıştığı kapsamlı bir bağımlılık hizmeti vardı. Sağlık Bakanlığı'nda baş narkolog önderliğinde bir narkoloji bölümü vardı. Narkoloji Enstitüsü ile narkoloji hastaneleri ve dispanserleri kuruldu. Entoksikasyon (*aşırı doza bağlı zehirlenme,*

Rusya'da psikiyatrinin ve psikiyatristlerin ilk örgütlenmesi 19. yüzyılın ikinci yarısına denk düşüyor. Bu açıdan Avrupa'da psikiyatrinin gelişimine paralel bir seyir izlediği söylenebilir. *Rusya Psikiyatristler ve Nöropatologlar Birliği* 1908 yılında resmi olarak kuruluyor ve ilk kongresini 1911'de Moskova'da gerçekleştiriyor. Bu ilk kongrede Birlik konseyine seçilenler Behterev, Serbsky, Gannuşkin gibi, isimleri daha sonra çeşitli enstitü ve kliniklere verilen, alanın kurucu isimleri. Düzenli toplantılar yürüten ve bilimsel yayınlar yapan konseyin gündemine Birinci Dünya Savaşı ile birlikte askeri psikiyatri de giriyor.

Ekim Devrimi ile birlikte Birlik, Sovyet sağlık sisteminin inşasına aktif katılım gösteren ilk tıbbi örgüt olarak kayda geçiyor. Yeni ve koruyucu temelli bir psikiyatrinin örgütlenmesi için adımlar atılıyor. 1920-30'larda, Profesör Polişçuk'un sözünü ettiği çok boyutlu ve basamaklı örgütlenme hayata geçer. Batı psikiyatrisinde benzer adımların atılması 20. yüzyılın ikinci yarısını bulacaktır.

Görsel 2. Sovyetler Birliği Nöropatologlar ve Psikiyatristler Bilimsel Tıbbi Birliği Yönetim Kurulu toplantısı, 1956.

Pyotr Gannuşkin'in Birlik başkanı seçilmesiyle düzenli olarak kongrelerde bir araya gelen ve kolektif çalışmalarının sonuçlarını paylaşan nöropatologlar ve psikiyatristler alanın geleceğine yön vermeye başlar. Örgüt, 1936'da *Sovyetler Birliği Nöropatologlar ve Psikiyatristler Bilimsel Tıbbi Birliği* halini alıyor. Günümüzde Rusya Federasyonu sınırları içinde faaliyet gösteren *Rusya Psikiyatri Birliği*'nin tarihçesinde yer verdiği sayılara göre bu tarihte 35 yerel birimi ve toplam 2 bin üyesi bulunan birliğin, 1940'a gelindiğinde 3199 uzman doktor üyesi bulunmaktadır. Üye sayısı, 1966'da 15 binin üzerinde ve 1980'lerin ortasında 22 bin olarak belirtiliyor.

ES-YÇ) ve yoksunluk yaşayan hastalara yardımcı olmak için "arındırma merkezleri" olarak adlandırılan yerler kullanılırdı. Alkol ve madde bağımlılığı olan hastaların istem dışı-zorunlu tedavisi için tedavi-uğraşı kurumları (bu kurumlarda bağımlılık teşhisi olan hastaların hem güvenliği ve tedavisi sağlanıyor, hem de uğraşı terapileri ile bu kişiler gelecekteki hayata hazırlanıyor) oluşturuldu. Çeşitli tedavi yöntemleri kullanılırdı: Hipnoz/telkin terapileri, koşullu refleks terapisi, duygusal stres terapisi, "kodlama" (coding) yöntemi, patolojik eğilimleri yönetmeyi amaçlayan kombine psikofarmakoterapi, alkolizmde alkole duyarlı hale getirmeyi amaçlayan tiksindirici tedavi ve detoksifikasyon (arındırma) yöntemleri...

Kodlama [coding]: Rus psikiyatrisinde alkol ve madde kullanım bozuklukları tedavisinde kullanılan ve tersine koşullandırmaya dayanan, özellikle 80'li yıllarda uygulanmış geleneksel bir yöntem. 1951'den beri kullanılan disülfiram (antabus) adlı ilaç da benzer bir mantığa dayanmaktadır. Alkolle birlikte alındığında ortaya çıkan olumsuz tablo (disülfiram-alkol reaksiyonu) nedeniyle hastanın alkol kullanmaktan korkmasını ya da tiksinsmesini, bu sayede uzaklaşmasını sağlayan sürdürüm tedavisi yöntemlerinden biridir. Öte yandan kanıta dayalı tıp uygulamaları kapsamında eleştiriler alan "coding" güncel tedavi seçenekleri arasında yer almamaktadır.

Psikoterapi hakkında bilgi verebilir misiniz? Sovyetler Birliği'ndeki ana terapi ekolu neydi?

Önde gelen okul, kişinin sosyal çevre ile ilişkisi teorisi-ne dayanan, birey odaklı "rekonstrüktif" psikoterapiydi. Pavlov'un öğretilerine dayanan koşullu refleks tedavisi yaygın olarak kullanılmaktaydı. Telkine dayalı psikoterapi ve çeşitli varyantları, bilişsel-davranışçı psikoterapi ve çeşitli sanat terapileri de uygulanmıştır.

Sovyetler Birliği'nde toplum sağlığına büyük bir ağırlık verildiğini biliyoruz. Kronik ruhsal bozukluğu olan hastaların rehabilitasyonu ile ilgili ne gibi hizmetler bulunuyordu? Örneğin kronik ruhsal bozukluğu olan bireylerin çalışmasına izin veriliyor muydu?

Ruhsal bozukluğu olan bireylerin toplumsal hayatta ve çalışma hayatında rehabilitasyonunun teorik ve pratik yönleri *Tihon Aleksandroviç Geyer* ve *Dimitri Yevgeniyeviç Melehov* tarafından oluşturuldu. Şizofrenide ve diğer ruhsal bozukluklarda çeşitli tipte çalışmalar için endikasyonlar ve kontrendikasyonlar geliştirilmiştir. Toplumsal hayat ve çalışma hayatına ne kadar katılabileceklerinin tahminine çalışılmış, bu görev için özel olarak oluşturulmuş bir kurum öncülüğünde bu konuda yapılacak kontrollerin bir metodolojisi oluşturulmuştur.

Damgalama (stigma) ile ilgili çalışmalar var mıydı? Toplumun psikiyatri hastalarıyla etkileşimi ne durumdıydı?

SSCB'de, psikiyatri hastalarının damgalanması sorunu ve damgalamanın üstesinden gelmek için alınan önlemler konusuna gerekli önem veriliyordu. Bu doğrultu-

Tihon Aleksandroviç Geyer (1875-1955): Sovyet psikiyatrist. Bilimsel çalışmalarından ötürü 1936 Emek Kahramanı Madalyası sahibi. Ruhsal bozuklukların toplumsal yönleriyle ilgilenmiş, Sovyetler Birliği'nde sosyal psikiyatrinin yerleşmesine ve gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Dimitri Yevgeniyeviç Melehov (1899-1979): Sovyet psikiyatrist, profesör. 1931-1972 arası Moskova Psikiyatri Enstitüsü'nde psikiyatrik muayene ve yetiştirme olan bireylerin rehabilitasyonu kursüsünü yürütmüştür. 1932 itibarıyla Tihon Aleksandroviç Geyer ile birlikte Sosyal Refah Bakanlığı içinde Yetiştirme üzerine Uzmanlık Araştırma Enstitüsü'nün psikiyatri bölümünün kurulmasını sağlamış, 1956 itibarıyla bu bölümün yöneticiliğini yapmıştır. Tüm Sovyet ve Tüm Rusya Nöropatologlar ve Psikiyatristler Birliği - Rehabilitasyon Bölümü Başkanlığı görevinde de bulunmuştur.

İşçilerin sağlık durumunu inceleme amaçlı çalışmalar sonucunda ortaya çıkan işlevsellik (fonksiyonalite) yaklaşımını psikiyatri için öneren, **Vigotskiy** (1896-1934, Sovyet psikolog) ve **Suhareva** (1891-1981, Sovyet çocuk psikiyatristi)'nin çağdaşı **T. A. Geyer** olmuştur. Geyer'in 30'larda kullandığı yaklaşım, işlevsel açıdan prognozu, yani kronik hastalığı olan bireyin gelecekte çalışma hayatında ve toplumsal hayatta ne kadar katılım gösterebileceğini öngörmeyi de sağlar. Ardından **D. Ye. Melehov**'un 60-70'li yıllarda başta şizofreni olmak üzere kronik psikiyatrik hastalıklarda işlevsellik ve rehabilitasyon konusunda çalışmaları gelmiştir. Melehov, yetiştiriminin yüksek olduğu bu rahatsızlıklara sahip bireylerin uyum (adaptif) kapasitelerini incelemeyi önemsemiş ve buradan yaklaşımın toplumsal yaşama entegrasyonları açısından önemini vurgulamıştır.

da somut önlemler "*Psikiyatrik yardım ve bu yardımın sağlanmasında yurttaş haklarının korunması kanunu*"nda ve ayrıca "*Psikiyatrist meslek etiği yasası*"nda formüle edilmiş ve tanımlanmıştır. Psikiyatri kurumlarında etik komiteleri oluşturulmuştur. Gerekli olduğunda, devlet organları ve insan hakları örgütleri ruhsal bozukluğu olan kişilerin anayasal haklarını korudular.

O dönemde Batı psikiyatrisine nasıl bakılıyordu?

Sovyet psikiyatristleri, Batı psikiyatrisindeki başarılarla da ilgileniyorlardı ve yabancı psikiyatristlerle temaslarını genişletmeye çabaladılar. Ancak ideolojik neden-

lerden dolayı, Batı psikiyatrisinin (Freud'un psikanalizi, Jaspers'in varoluşsal yaklaşımı, neo-thomizm, pragmatizm, kişiselcilik gibi) bazı teorik pozisyonlarına ve temellerine karşı eleştirel tutum sürdürülmüştür.

Sovyetler Birliği'nde psikiyatrinin kötüye kullanımı ile ilgili birtakım iddialar bulunuyor. Bu iddialar özellikle Batılı kaynaklardan geliyor. Bu konudaki görüşünüz nedir? Sovyetler Birliği'nde görev yapmış bir psikiyatrist olarak, söylenenleri doğru buluyor musunuz?

Şahsen, kitlesel bayram yürüyüşleri sırasında psikiyatri hastalarına getirilen bazı kısıtlamalar dışında, psikiyatrinin politik istismarıyla ilgili bir durumla karşılaşmadım. Psikiyatrinin bazı politik istismarları olsa bile bunlar münferit ve tartışmalı nitelikteydiler, sonraları ise medya tarafından önemli ölçüde abartıldılar.

Bugünün psikiyatrisine dönelim. Siz her iki dönemi, iki farklı sistemi de deneyimlemiş birisi olarak, psikiyatri açısından ne gibi farklar görüyorsunuz?

Günümüzde, küreselleşme çağında, Rus psikiyatrisi Batıdan çokça şey almıştır: Zihinsel bozuklukların uluslararası sınıflandırmasına geçmiştir; büyükçe bir psikofarmakolojik ilaç cephaneliğini tıbbi uygulamaya sokmuştur, pek çok batılı psikoterapötik ve psikometrik yöntemi özümsemiştir. Ancak aynı zamanda, bana göre ruhsal bozukluğu olan kişilere dair hassas ve incelikli klinik-psikopatolojik ve klinik-anamnestik (*hasta öyküsüne dayalı - ES-YÇ*) araştırma gelenekleri kaybolmakta, hastaya kapsamlı, bütüncül yaklaşım kaybedilmektedir.

Görsel 3. Prof. Polişçuk, katıldığı bir televizyon programı sırasında

Bu değişiklikleri nasıl yorumluyorsunuz?

Modern yöntem ve tekniklerin yardımıyla ruhsal/zihinsel bozuklukların tamamen nesnelleştirilmesi için çabalanırken, bir birey olarak hastanın öznelliğinin değerlendirilmesi anlayışı kayboluyor. Doktor ve hasta arasındaki öznel ilişkinin hafife alınması ve ihmal edilmesi, alta yatan nedenlerin göz ardı edilmesi, hastalığın seyrinin doğasını ve sonuçlarını büyük ölçüde etkileyebilir. Son olarak, psikiyatristler, hastanın kişiliğinin çekirdeği ve temeli olan içsel dünyasına gösterilmesi gereken önemi göstermiyorlar. Bu durum, ileride psikiyatrinin insancılığını yitirmesi, makineleşmesi tehlikesini barındırıyor.

Bu önemli söyleşi için çok teşekkür ediyoruz.

İlginiz için ben de teşekkür ederim.